

HISTORY OF TECHNOLOGY

ІСТОРИЯ ТЕХНІКИ

Doi: 10.15421/271908
UDK 629.7(092)

THE PUBLISHING ACTIVITY OF ENGINEERING AND TECHNICAL SOCIETIES AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF KATERYNOSLAV AND KHARKIV - AS AN IMPORTANT SOURCE OF RESEARCH ON THEIR HISTORY AND ACTIVITIES (IN THE LATE XIX – EARLY XX CENTURIES).

N. Kushlakova

Zahidnodonbaskyi institute of IAPM, Pavlograd city, Ukraine

Tel.: +38-050-266-24-51.

E-mail: kushlakova@ukr.net

ORCID [0000-0001-8493-1846](https://orcid.org/0000-0001-8493-1846)

Abstract. The second half of the XIX century was a period of active development of science and technology in the Russian Empire, the characteristic feature of which was the formation of various public and scientific associations and organizations which were set up to consolidate advanced scientific and technical thought and the dissemination and promotion of scientific knowledge. After the reforms of the 1860s the various scholarly societies appeared on the territory of the Russian Empire at a rapid pace. The scientific and technical societies, which were created to promote the development of a particular field of scientific and technical knowledge, took a prominent place among such a large number of scientific and technical societies.

The most famous scientific and technical society, which united representatives of the industrial bourgeoisie and advanced technical intelligentsia in its circle, is considered the Imperial Russian Technical Society (IRTS). It was created in St. Petersburg on the initiative of scientists and engineers in 1866.

The leading activity of the Russian Technical Society was the publishing activity of both the society itself and its branches established in industrialized regions of Ukraine (in particular, Kharkiv and Katerynoslav branches). However, apart from the branches of the Imperial Russian Technical Society in the specified territories publishing activity was also taken care of by the societies of the technical universities graduates of Kharkiv Practical Technological Institute and Yekaterinoslav Higher Mining School: Society of engineers graduating from Yekaterinoslav Higher Mining School and South Russian Society of Technologists.

The purpose of our research is to carry out a detailed analysis of the various areas of publishing activities of the determined scientific and technical societies, to find out their

contribution to the development of engineering and scientific thought and the consolidation of technical intelligentsia in Ukraine.

The purpose of our research is to carry out a detailed analysis of the various areas of publishing activities of the determined RTS branches, to find out their contribution to the development of engineering and scientific thought and the consolidation of technical intelligentsia in Ukraine.

The content of the information and publishing activity of engineering and scientific societies, the printed organs of which were the only local source for obtaining the necessary information from various fields of technical knowledge at times, was determined by the professional requests of the engineering and technical community of the industrial complex of the studied region and covered a wide range of scientific and technical and socio-economic information. The latter has become an important factor in creating an effective system of communication and information communications of the technical intelligentsia. The main types of printed products of public scientific and technical associations of the region were periodicals and technical literature. Taking into account the lack and sometimes the total absence of necessary information and special professional literature of scientific and technical publications the societies served as professional technical journals. The analysis of the journals «Juzhnyj inzhener» and «Izvestija Juzhno-Russkogo obshhestva tehnologov» was carried out in the work. Publication of individual imprints of scientific works of societies members, teaching aids, technical literature reviews was widely practiced.

The study has implemented the analysis of special journals «Schetovodstvo i hozjajstvo» and «Tjazhelee vozduha» issued by Kharkiv branch of IRTS, their outstanding significance for forming new directions of scientific and practical accounting and dissemination and popularization of aviation knowledge has been proved. The publication of separate scientific imprints, the works of the members of the societies, the teaching aids for evening class listeners (KhB IRTS), reviews of the technical literature was widely practiced.

The study does not deplete the raised problem in the activities of public scientific and technical associations, but only covers certain areas of activity, leaving a considerable space for further scientific research.

Keywords: scientific and technical societies, publishing activity, «Juzhnyj inzhener», «Izvestija Juzhno-Russkogo obshhestva tehnologov», reports on activities.

**ВИДАВНИЧА СПРАВА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ТОВАРИСТВ
ПРИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КАТЕРИНОСЛАВА ТА
ХАРКОВА – ВАЖЛИВЕ ДжЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЇХ ІСТОРІЇ ТА
ДІЯЛЬНОСТІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.).**

Н. М. Кушлакова

Західнодонбаський інститут МАУП, м. Павлоград, Україна

Анотація. Досліджено видавничу справу товариств випускників технічних вишів Харківської та Катеринославської губерній, зокрема Харківського практичного технологічного інституту і Катеринославського вищого гірничого училища, які готували інженерів та технологів не лише для своїх промислових регіонів.

Проведено детальний аналіз різноманітних напрямів видавничої діяльності Товариства інженерів, що закінчили Катеринославське вище гірниче училище (ТІ КВГУ) і Південно-Російського товариства технологів (ПРТТ). З'ясовано їх непересічний внесок у розвиток інженерно-наукової думки та консолідацію технічної інтелігенції в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: науково-технічні товариства, видавнича діяльність, «Южный инженер», «Известия Южно-Русского общества технологов», звіти про діяльність.

1. Вступ

Історія створення та діяльності громадських науково-технічних товариств на теренах Російської імперії сягає другої половини XIX століття, коли активний розвиток промисловості в державі вимагав об'єднання представників різноманітних галузей наукового знання. Значну увагу питанням виникнення перших наукових товариств взагалі та науково-технічних зокрема приділено в роботі О. В. Соболевої [9]. Першою роботою з історії створення науково-технічних товариств, була праця М. Г. Філіппова, в якій автор розглянув об'єднання техніків та інженерів Петербургу в ретроспективі, а також розкрив процес створення, відкриття та діяльності Російського технічного товариства (РТТ) [11]. Провідним напрямом діяльності Російського технічного товариства була видавнича справа: як самого товариства, так і його відділень, створених й у промислово розвинених регіонах України (зокрема Харківського та Катеринославського). Проте, крім відділень Імператорського Російського технічного товариства, на означених територіях видавничою справою опікувалися і товариства випускників технічних вишів: Харківського практичного технологічного інституту і Катеринославського вищого гірничого училища, що й стало предметом нашого дослідження. Так, Південно-Російське товариство технологів започаткувало свої «Известия», а Товариство інженерів, що закінчили Катеринославське вище гірниче училище, випускало фаховий журнал «Новости техники и промышленности» (пізніше «Южный инженер»).

2. Загальна характеристика та завдання періодичних видань науково-технічних товариств, створених випускниками технічних вишів

Ці видання ставили перед собою більш широке коло завдань, ніж часописи відділень РТТ або періодика вищих навчальних закладів, в яких навчалися члени товариств. Тому на сторінках згаданих журналів можна зустріти не лише інформацію про діяльність самого науково-технічного товариства, а й витяги із звітів про діяльність та новини технічного вишу, наукові праці його професорів та викладачів, огляди технічної періодики, передруки матеріалів з масових видань, публіцистичні статті, відповіді на питання читачів й т. ін.

З огляду на фактичну відсутність у досліджуваній період технічних науково-дослідних інституцій і загальнодержавних інженерних організацій їх функції виконували науково-технічні товариства випускників вищих технічних закладів, створені на засадах корпоративності, на чому акцентував увагу О. В. Шваробович напередодні Всеросійського з'їзду інженерів: *«Мы должны проникнуться убеждением, что мы, инженеры, в совокупности составляем важный*

фактор в культурном и промышленном развитии нашего Отечества, что мы - одна из сил, без которой немислим его прогресс, и на нас лежит долг использовать наше знание возможно полнее и продуктивнее на пользу Родины... Родина требует, чтобы мы высказались как объединенная корпорация, как культурная сила в развитии производительных сил нашей страны» [1, с. 14].

Широкі можливості в питаннях професійної комунікації, взаємодопомоги і працевлаштування давала саме видавнича діяльність, тим більше, що, «*кроме общих вопросов, каждое ученое техническое общество имеет свои частные задачи и свои специальные интересы, которые только для него имеют жизненное значение... Так, общества лиц, окончивших курс в высших специальных учебных заведениях, имеют своей целью сохранить живую связь бывших выпускников с тем учреждением, которому они обязаны своим образованием, поддерживать товарищеские отношения между ними при выходе из школы в их научной или практической деятельности, дать им возможность обмениваться своим опытом и знаниями, установить солидарность в их взглядах и стремлениях к высшей цели всякой корпорации – разумному и честному служению родине, наконец, заботиться об устройстве своих товарищей по образованию, помогать нуждающимся из них, а равно и учащимся в учебном заведении и содействовать его успехам и дальнейшему развитию.*

Общества бывших учеников специальных учебных заведений могут оказать несомненную пользу развитию столь бедной еще у нас технической литературы разработкою научных и практических вопросов путем совместного обсуждения в кругу специалистов, издании своих трудов, особенно в форме периодического органа, при участии ученых коллегий специальных учебных заведений» [2, с. 36].

Важливою складовою корпоративної культури та свого функціонування такі товариства вважали саме видавничу діяльність, тому закономірно у своїх статутах визначали одним із першочергових завдань своєї діяльності видання науково-технічної літератури взагалі і журналів зокрема. Назви друкованих органів інженерно-наукових товариств також були однотипними: «Ізвестия», «Бюллетени», «Записки», «Труды» й ін., а далі додавалась назва технічного вищого навчального закладу, який закінчили члени товариства, наприклад, «Ізвестия Южно-Русского общества технологов».

Щодо структури таких журналів слід зазначити також велику схожість – виділялися здебільшого дві частини, значні за обсягом: 1) інформація про діяльність товариства і 2) науково-технічний відділ, який складався з оригінальних статей членів товариства, звіток технічного характеру, передруків праць з інших видань та перекладів робіт іноземних інженерів-технологів з актуальних питань науки й техніки. На відміну від «Записок» відділень ІРТТ, досліджувана періодика товариств випускників технічних вишів містила розширену інформацію про членів товариств: рік закінчення вишу, відомості про нових членів, адресу проживання, місце роботи, всі зміни щодо проживання і праці, повні списки тощо. З огляду на чисельність товариств, означена інформація іноді займала по декілька сторінок у журналі, що впливало на його вартість. Тим не менш така постановка справи сприяла втіленню в життя іншої важливої задачі: «*слить техников, членов Общества, в объединенную корпорацию, дружно работающую на поприще рациональной постановки и дальнейшего развития промышленности своего отечества»* [6, с. 44].

3. «Известия Южно-Русского общества технологов» - друкований орган Південно-Російського товариства технологів

Незважаючи на зовнішню структурну схожість, часописи товариств випускників технічних вишів різнилися за змістом, періодичністю друку, навіть зовнішнім виглядом (формат видання). Так, Південно-Російське товариство технологів у 1896 р. розпочало видавництво своїх «Известий», які за змістом відповідали вимогам науково-технічних журналів, крім того, мали формат солідного журнального видання (34 см.) (див. рис. 1).

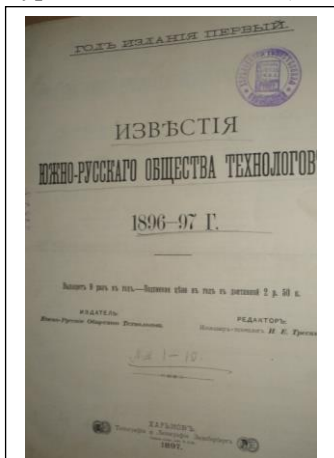

Рис. 1. Титульний аркуш журналу «Известия Южно-Русского общества технологов», 1897 р.

Рішення про початок видавничої діяльності було продиктоване об'єктивною необхідністю мати в наявності *«издание журнала или бюллетеней, где бы помещались научные статьи, справочные сведения, отчеты и другие данные деятельности общества»*, а за браком літературного матеріалу *«было постановлено ограничиться пока периодическим изданием, выпускаемым по мере накопления материала, и, как только явится возможность, перейти к изданию журнала, выходящего регулярно»* [7, с. 53]. На перший видавничий рік (1895–1896 рр.) було асигновано 250 крб. До змісту журналу, крім оригінальних статей членів товариства, другі загальні збори (29.12.1895 р.) одностайно вирішили ввести літературний огляд технічних журналів і нових видань за різними технічними галузями, що надавало б можливість усім членам товариства своєчасно знайомитися з новітнім літературним матеріалом з технічних питань для його використання і подальшого обговорення в періодичних зборах ПРТТ.

Уже перший рік діяльності Південно-Російського товариства технологів показав актуальність та практичність видання свого друкованого органу, а не бюлетенів, про що наголошувалося в річному звіті за означений період: *«Отступление в форме издания печатных трудов Общества, а именно в виде журнала, а не бюллетеней, сделано Правлением в силу больших цензурных удобств, причем к изданию журнала было приступлено непосредственно за получением разрешения на печатание его от главного управления по делам печати, 24-го августа 1896 года. Журналом же Правление решило воспользоваться и для осуществления постановления второго общего собрания по вопросу: а) учреждения бюро для справок, помещая в журнале запросы членов Общества...и ответы на них, могущие иметь интерес для многих из членов, а также по вопросу б) ведения литературного обзора новых технических журналов и отдельных сочинений»* [6, с. 43–44].

Досвід видання першого номера журналу «Известия ЮРОТ» виявив *«обременительность работы»* для членів Правління, які відповідали за підготовку матеріалів до друку, якість і при цьому *«располагают сравнительно незначительным досугом»*. У такій ситуації логічним стало рішення про обрання із складу членів Правління, що проживали в Харкові, редакційного комітету, до складу якого увійшли І. Є. Трескін (відповідальний редактор), Ю. Л. Зубашев,

Г. О. Латишев, Ю. О. Наткін, М. І. Носач, А. І. Подушко, М. К. Циглер. Уже на першому засіданні Редакційного комітету 14.10.1896 р. було прийнято декілька важливих рішень, які сприяли в подальшому успішній видавничій діяльності Південно-Російського товариства технологів: а) в якості передовиць у журналі можуть бути розміщені оригінальні або компілятивні статті і, якщо переклади іноземних праць, то лише ті, що складають особливу цінність; б) роботи студентів можуть бути розміщені на шпальтах часопису, якщо відповідають вимогам і цілям журналу; в) не друкувати статті рекламного характеру; г) особливу увагу приділяти зв'язкам з технологами-практиками, які повідомлятимуть «*интересные практические сведения*»; д) затверджено структуру журналу. Обов'язковими визнано розділи: «*I. Передовые (оригинальные или компилятивные статьи)*. *II. Статьи переводные*. *III. Обзор литературы*. *IV. Библиография*. *V. Новые книги*» [8, с. 71–72]. При можливості бажано доповнити видання відділом урядових розпоряджень і оглядом привілеїв.

Товариству вдалося налагодити випуск 9 номерів журналу (щомісячно, крім періоду літніх вакацій, червень–серпень) щорічно, які виходили регулярно у період 1896–1902 р., іноді здвоєними випусками. Журнал, сприяючи підвищенню популярності товариства, досить швидко став затребуваним у середовищі інженерної спільноти, чому посприяло й відповідне оформлення опублікованих матеріалів, які здебільшого мали технічний характер. Статті технічного змісту здебільшого супроводжувалися кресленнями, схемами, рисунками, які вимагали додаткових витрат на їх літографування, що, у свою чергу, збільшувало собівартість журналу. Правління товариства, розуміючи, що «*стеснение в издании последних (чертежей. – Авт.) вызовет или отказ от помещения некоторых статей или же печатание их без пояснения чертежами: как от того, так и от другого содержание журнала несомненно страдает*» [8, с. 75]. Щоб не знижувати якості видання, загальними зборами було прийнято рішення про збільшення асигнувань на видання «*Известий*»: з 250 крб. у 1895 р. до 720 крб. у 1896 р. і 1500 крб. у 1899 р., хоча й даної суми не вистачало, а дефіцит покривався із сум допоміжного капіталу. У структурі витрат на видання виконання технічних креслень становили близько 20 % (наприклад, 183 крб. в 1896 р., 302,5 крб. в 1899 р.). Високий фаховий рівень видання сприяв збільшенню його накладу, розширенню популярності й географії розповсюдження. Вже з 1903 р. «*Известия ЮРОТ*» почали виходити з підзаголовком: «*Ежемесячный технический журнал*» щомісячно по 12 номерів на рік. Журнал був доступний не лише фахівцям, а й широкому колу читачів, бо ціна одного примірника складала 2,5 крб. на рік, до того ж будь-хто з бажаючих міг просто ознайомитися з матеріалами журналів у міській публічній бібліотеці, в бібліотеках усіх відділень ІРТТ і деяких навчальних закладів, у редакціях інших журналів, куди «*Известия*» розсилались безкоштовно.

4. Видавнича діяльність Товариства інженерів, що закінчили Катеринославське вище гірниче училище

Дещо по-іншому складалася видавнича діяльність Товариства інженерів, що закінчили Катеринославське вище гірниче училище, яке розпочало свою діяльність у 1911 р. У цей період у Катеринославі вже видавався щомісячний ілюстрований журнал «*Новости техники и промышленности*», перший номер якого було надруковано у 1908 р. Його видавцем і редактором виступав інженер-технолог М. І. Иванов. Видавничу діяльність Микола Іванович вдало поєднував із безпосередньою

працею на Катерининській залізниці та громадсько-науковою діяльністю у Товариському гуртку інженерів Катеринославського району. Журнал за структурою був подібний до інших журналів науково-технічних товариств і містив такі розділи: 1. Теорія і практика в техніці і промисловості. 2. Відкриття, винаходи і вдосконалення. 3. Товариства, збори і з'їзди. 4. Виставки, конкурси та експертизи. 5. Хроніка та дрібні замітки.

Зміст журналу, його якість і прийнятна ціна друку, з одного боку, складали позитив, але відсутність достатніх матеріальних ресурсів у перші роки діяльності, з іншого боку, вочевидь змусили ТІ КВГУ укласти угоду (з видавцем журналу «Новости техники и промышленности») про розміщення своїх матеріалів на шпальтах означеного журналу. Отже, з № 18 за 1911 р. на сторінках журналу почали регулярно друкуватися матеріали щодо діяльності ТІ КВГУ (новини Правління, протоколи засідань Правління та загальних зборів членів, оголошення про вакансії та пропозиції щодо працевлаштування), списки його нових членів й т. ін. [4]. У 1913 р. ситуація докорінно змінилася: редактором журналу став Йосип Ісаакович Танатар (член Правління товариства), а видавцем – Товариство інженерів, що закінчили Катеринославське вище гірниче училище. Аналіз віднайдених першоджерел дає можливість припустити, що Товариство викупило права на журнал у колишнього видавця. Так, у звіті Правління за 1913 р. зазначено: *«В истекшем году совершена полная ликвидация и материальной стороны отношений Общества к прежнему издателю журнала «Новости техники и промышленности», именно*

Следовало уплатить	Уплачено
За передачу журнала.....200 р.	В 1912 г.240 р.
Подписной платы чл. О-ва...123 р.	В 1913 г.139 р. 25 к.
За объявления.....56 р. 25 к.	Итого.....379 р. 25 к.
<i>Итого.....379 р. 25 к.» [5, с. 112].</i>	

Рис. 2. Обкладинка журналу «Южный инженер», 1915 р.

У 1914 р. товариство не просто розрахувалося з видавцем журналу «Новости техники и промышленности», воно започаткувало видання свого власного друкваного органу – журналу «Южный инженер» (див. рис. 2), який виходив з підзаголовком «ежемесячный технический журнал» за редакцією Й. І. Танатара.

Редакційний комітет був представлений таким складом: С. С. Гембицький (секретар і скарбник), О. А. Бритцин, П. М. Богословський, І. П. Бухінник, К. А. Зорін, Л. Д. Шевяков.

Товариство обрало не просто нову назву журналу, воно докорінно змінило видавничу політику й принципові підходи до формування свого часопису, бо *«в настоящее время Правление считает постановку на надлежащую высоту печатного органа О-ва, требующую большого напряжения материальных средств и моральной поддержки*

членов О-ва. Постановлено целью совершенно и сразу уничтожить рекламный характер журнала, который он поневоле носил в 1-ый год своего существования, вследствие преимущества и недостатка в средствах, и придать ему характер вполне солидного органа, отвечающего достоинству О-ва, в котором должна

отразится интеллектуальная жизнь его членов и их взаимодействие преимущественно и Южно-Русской Горной и Металлургической промышленностью...» [5, с. 111–112]. Навіть за складних матеріальних умов на видання журналу товариство асигнувало 800 крб., а для скорочення витрат на видавничу діяльність було вирішено, замість розсилання квитанцій про прийняття членських внесків, друкувати на шпальтах журналу списки осіб, що їх сплатили. Даний захід значно скоротив поштові витрати і оприлюднив виплату членських та добровільних внесків членів товариства. Правління і Редакційний комітет, долаючи усілякі перепони, спромоглися протягом 1914–1916 рр. налагодити випуск 12 номерів на рік із загальним щорічним накладом 600 екз. Підписна ціна видання була досить доступною – 3 крб. на рік, а для студентів вищих навчальних закладів складала 1,5 крб. без пересилки (з пересилкою – 2 крб.).

За змістом та структурою новий журнал більше був схожий на часописи аналогічних товариств випускників технічних вишів, а саме: 1) оригінальні статті та переклади робіт іноземних авторів; 2) повідомлення, замітки і звіти щодо діяльності товариства та КПІ; 3) огляд літератури та бібліографія. Значну увагу журнал, як і його аналоги, приділяв збору детальної інформації про своїх членів, а в період Першої світової війни почав розміщувати інформацію про перебування членів товариства у військових частинах, на лікуванні, стан здоров'я й т. ін.

Дефіцит матеріальних коштів на видання журналу був однією з головних проблем Правління й усіх членів товариства, які, розуміючи важливість друкованого слова у справі поширення фахових знань та утвердження авторитету власного видання, регулярно здійснювали цільові внески на видавництво журналу. Факти такого фінансування знаходимо практично в кожному номері «Южного інженера»: 19 крб. здали 5 осіб [13, с. 16], 61,75 крб. – 16 осіб [13, с. 54].. 5 крб. – 2 особи [13, с. 74].., 14 крб. – 3 особи [13, с. 115]. й ін.

Редакція журналу намагалася підтримувати високий професійний рівень свого журналу, розміщуючи на його сторінках статті науково-технічного й фахового прикладного характеру, залучаючи до співпраці як висококваліфікованих спеціалістів, так і студентів КПІ, про що знаходимо свідчення в рішеннях загальних зборів товариства: *«а) выразить желание о присылке членами О-ва статей практического характера, б) просит членов О-ва давать студентам практикантам специальные задачи и руководить их выполнением на рудниках и заводах»* [12, с. 128].

Навіть короткий огляд журналів слугує свідченням його високого фахового рівня, бо серед постійних дописувачів були відомі представники науково-технічної інтелігенції промислових регіонів України: проф. Ю. Л. Зубашев, проф. О. І. Предтеченський, проф. О. К. Погорелко, проф. К. О. Зворикін («Известия Южно-Русского общества технологов»); проф. М. О. Іванов, проф. П. М. Чирвинський, проф. О. М. Динник, доктор філософії Й. І. Танатар («Южный инженер») й ін. Персональна відповідальність за якість друкованих органів товариства була покладена на редакторів. Так журнал «Известия ЮРОТ» у різні часи редагували інженер-технолог Іван Єгорович Трескін (1896–1908 рр.), професори ХТІ Олексій Іванович Предтеченський (1905 р.), Іван Адамович Красуський (1910–1911 рр., 1916 р.). Постійним редактором «Южного інженера» в досліджуваний період був Йосип Ісакович Танатар – у майбутньому засновник наукової рудної школи, ініціатор створення і перший завідувач кафедри геології і розвідки родовищ корисних копалин Катеринославського (Дніпропетровського) гірничого інституту (нині – Національний університет «Дніпровська політехніка»).

5. Друкована продукція науково-технічних товариств випускників вищих технічних закладів

Тематика опублікованих матеріалів представлена широким спектром наукових вподобань членів науково-технічних товариств випускників вищих технічних закладів: проблеми наукової організації і безпеки праці на виробництві; результати експериментальних досліджень матеріалів та їх впровадження у промислове виробництво; розвиток рухомого складу залізниці; парові двигуни і двигуни внутрішнього згорання; електрозварювання; водопостачання міст і проблеми очищення питної води; раціональне використання природних ресурсів Донбасу й ін.

Крім власних періодичних технічних журналів, товариства випускників вишів намагалися видавати й окремі відбитки у вигляді додатків до того чи іншого номера журналу. Так, ТІ КВГУ видало річні покажчики до журналу «Южный инженер» за 1915–1916 рр. окремими відбитками по 2 сторінки кожний. Журнали за 1914 р. і 1916 р. мали додатки, які містили список літератури з гірничої справи. Дещо ширше представлена друкована продукція ПРТТ, яке, крім свого журналу, в період 1912–1913 рр. видало окремими відбитками працю «Труды Южно-Русского общества для надзора за паровыми котлами» [10, с. 50–71]. Окремими випусками по 4 сторінки кожний вийшли з друку річні покажчики змісту журналів за 1901–1914 рр.

У вигляді додатків були надруковані наукові праці М. Грагама і К. Штейнингера. Також товариство практикувало видання окремими книжками списку членів ПРТТ й звіти редакції журналу «Известия ЮРОТ».

Висновки

Соціально-економічні передумови, що склалися в промислово розвинених регіонах України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., сприяли консолідації інженерної еліти та виникненню різних форм її фахової комунікації, які, незважаючи на політичні та матеріальні перепони, викликали до життя ряд науково-технічних видань, зокрема «Известия Южно-Русского общества технологов» и «Южный инженер». Позаяк, на думку проф. К. В. Кірша, *«нельзя было подобрать более удачного момента для создания нового объединяющего большую группу русских инженеров дела: никогда еще общий журнал не был так необходим...»* [3, с. 24].

Публікації в журналах були не тільки науково-технічного характеру, а здебільшого виробничого, прикладного, які були орієнтовані на вирішення конкретних інженерно-наукових питань. Зближувало вказані видання й те, що вони мали однакову читацьку аудиторію, яка здебільшого була представлена інженерно-технічною інтелігенцією, випускниками вищих технічних закладів.

Журнали забезпечували зв'язок як між членами товариства, так і прямий зв'язок з читачами та дописувачами. Зазвичай навіть листування між читачами відбувалося через посередництво журналу, який опубліковував лист, а в наступному номері розміщувалася відповідь опонента. Таким чином, технічні проблеми оприлюднювалися, а до їх вирішення залучався широкий загальний фахівців з читацької аудиторії.

Авторами публікацій у журналах виступали відомі науковці, здебільшого професори технічних вишів, а також інженери з різних виробництв та студенти-

практиканти. Симбіоз наукового та практичного знання, традиційних і новаторських підходів у дослідженнях і на виробництві забезпечував такий необхідний тісний зв'язок теоретичної науки з практичним застосуванням її на практиці. Різноманітні проблеми, висвітлені на шпальтах журналів досліджуваних науково-технічних товариств, хвилювали не лише окремо взяті інженерно-наукові об'єднання, вони були актуальними для всієї інженерної спільноти держави і часом вирішувалися саме через їх посередництво і безпосередню участь.

REFERENCES

1. *Bulletins of Moscow District Technologists Club* (1909/10), no. 9, p. 14. (in Russian).
2. *Bulletins of Technologists Club* (1910/11), no. 8, p. 36 (in Russian).
3. *Bulletin of the Polytechnic Society* (1915), no. 10, p. 24 (in Russian).
4. *News of technology and industry* (1911), no. 18, 20, pp. 23–24 (in Russian).
5. Report of the Board of the Society of Engineers, graduated from ESU in 1913 (1914). *Southern Engineer*, no. 4, p. 112 (in Russian).
6. Report of the SRST Board for the first year of the Society's existence from September 15, 1895 to September 15, 1896 (1896). *News of the South Russian Society of Technologists*, no. 4, 82 p. (in Russian).
7. Minutes of the second general meeting of members of the South Russian Society of Technologists (1901). *Report on the activities of the SRST for the first five years*. Kharkov, p. 53 (in Russian).
8. Minutes of the meeting of the Editorial Committee on October 14, 1896 (1901). *Report on the activities of SRST for the first five years*. Kharkov, 82 p. (in Russian).
9. *Soboleva, E. V.* (1983). *Organization of science in post-reform Russia*. L., 262 p. (in Russian).
10. *Works of the South Russian society for the supervision of steam boilers* (1913). Kharkov, vol. 1, pp. 50–71 (in Russian).
11. *Filippov, N. G.* (1976). *Scientific and technical societies of Russia (1866–1917)*. M., 214 p. (in Russian).
12. *Southern Engineer* (1915), no. 4, p. 128 (in Russian).
13. *Southern Engineer* (1916), no. 1, p. 16 (in Russian).

Received 28.03. 2019